

Liefde kun je delen. Of toch niet?

IK WIL DE ENIGE, DE LIEFSTE ZIJN

De liefde is onuitputtelijk zeggen we vaak, maar waarom gedragen we ons dan niet zo? Joshua Zwaan peinst over ontoereikende, grenzeloze, altruïstische en narcistische kanten van de liefde.

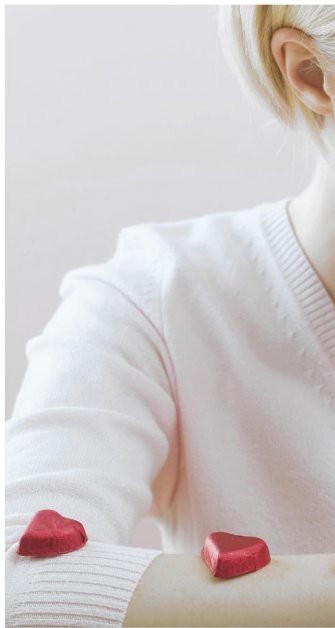
Tekst: Joshua Zwaan Beeld: Hollandse Hoogte

Mama, ben ik jouw liefste kind?" Mijn jongste dochter zit aan de keukentafel te tekenen. Haar ogen zijn op het papier gericht waarop ze met grote precisie een paard tekent, haar gedachten leiden blijkbaar een eigen leven, niet of onlogisch verbonden met haar hand, het potlood losjes tussen de vingers. Het mes waarmee ik de groenten in stukjes snijd zweeft in de lucht. Ik antwoord niet meteen, overweeg redenen waarom deze vraag in haar opkomt. Ze moet mijn aandacht delen met twee broers en een zus. Komt ze tekort? Voelt ze zich niet genoeg geliefd? Is er iets voorgevallen? Razendsnel blader ik door de gebeurtenissen van de afgelopen tijd, maar vind geen aanleiding. Ik loop naar de tafel, ga naast haar zitten en til haar kin omhoog zodat ze naar mij kijkt in plaats van naar het papier. "Soms ben jij mijn liefste kind, soms je zus of een van je broers. Dat wisselt een beetje, toch houd ik van jullie alle vier evenveel." "Ik wil altijd jouw liefste kind zijn, ook als ik niet lief doe." Ze zegt het besluit maar zonder spijt over mijn antwoord. Aan de rustige blik in haar ogen zie ik dat er geen probleem is, alleen in mijn hoofd. Ik herinner mij hoe ikzelf ooit mijn moeder een soortgelijke vraag stelde: "Mama, wat zou je erger vinden: als ik dood ging of als papa dood zou gaan?" Ik weet nog hoe ik in totale vanzelfsprekendheid verwachtte dat

ze mijn dood verschrikkelijker zou vinden dan die van mijn vader. Het antwoord scheurde mij hardhandig los van mijn moeder, die ik tot dat moment nog als deel van mijzelf beschouwde. "Ik zou heel verdrietig zijn als jij dood ging, maar zonder papa kan ik niet leven, dat zou veel erger zijn." Toen ik zelf moeder werd, drong het tragische van deze woorden pas echt tot mij door. Hoe zeer ik de vader van mijn kinderen ook bemin, alleen de liefde voor mijn kinderen is totaal en onvoorwaardelijk.

Concurrentie en afgunst

Het liefste kind, de hartsvriendin, de lievelingsbroer of -zus. Willen we dat niet allemaal zijn? We willen de liefde van onze dierbaren en eigenlijk willen we die niet delen. Zijn we bang dat de liefde dan opraakt? Dat het deel dat naar de ander gaat maakt dat de portie die voor onszelf overblijft kleiner wordt? Jaren geleden werd een dierbare vriendin ernstig ziek. Ze woonde alleen. Ik overlegde met haar vriendenkring over begeleiding naar dokters en ondersteuning bij huishoudelijke zaken. Ergens in een van die gesprekken ontstond een sfeer van concurrentie. "Ik ben het langst met haar bevriend..." De zin lag er open. Alsof er rechten aan ontleend konden worden, ik herkende de *Best-Friend-Forever*-strijd die mijn dochter levert met haar schoolvrien-

dinnetjes. In vriendschappen is het vrees ik vooral een vrouwending, dit gevecht. Maar in de liefde?

Als ik de liefde niet heb, ben ik niets. Aldus de apostel Paulus, in zijn eerste brief aan de christenen van Korinthe. Zonder de liefde is het leven leeg en zinloos. Liefde is wat ons voortdrijft, motiveert, op tilt tot prestaties en onzelfzuchtig mededogen.

En toch, kijken we naar het vervolg van Paulus woorden: *De liefde is lankmoedig en goedertieren, de liefde is niet afgunstig, zij praalt niet, zij beeldt zich niets in, dan blijkt de realiteit te wringen met wat volgens hem*

de essentie van liefde is. We ervaren het allemaal: liefde doet ons tot grote hoogte stijgen maar brengt ons ook tot gruwelijke daden. Wie kent niet het verhaal van koning Salomo die de ligende vrouw ontmaskert door te dreigen het kind waarover gevochten wordt in tweeën te delen. De echte moeder heeft nog liever dat het kind naar de andere vrouw gaat, dan dat het sterft. Zij kiest voor het leven van het kind en niet voor haar eigen belang. Ik weet niet of de ouders die zichzelf de afgelopen jaren samen met hun kinderen om het leven brachten deze bijbelvertelling

kenden; in ieder geval hebben zij de strekking niet begrepen. Mijn leven kapot, dan het jouwe ook, de moeder die haar kind al verloren had, koos voor deze optie. Het verhaal heeft niet aan actualiteit ingeboet. *De liefde is niet afgunstig*. Met de afgunst lost de liefde op in het niets. De mens die veel verloren heeft, verliest blijkbaar soms het vermogen tot liefhebben. In ieder geval volgens de definitie die Paulus hanteert.

Ruimte geven

Herman Gorter, misschien wel de grootste liefdesdichter ooit, schreef: *diep in mij ben ik*

niets dan liefde. Hij hield van drie vrouwen tegelijk, bezong zijn liefde voor hen in vele brieven. Zijn hart was groot en warm, er pasten meerdere liefdes in. Maar was die liefde niet afgunstig? Zou hij zijn geliefden zelf ook hebben willen delen? Wie zijn liefdesbrieven leest ziet dat het antwoord daarin besloten ligt. Als zijn geliefde Ada haar hart aan een ander dreigt te verliezen, vecht hij met woorden om haar voor zich te behouden. Ada wist dat hij getrouwd was maar hij maakte haar geen deelgenoot van de derde liefde die in zijn leven gekomen was.

Ik herken het mechanisme: zelf denken in staat te zijn van meer dan één man tegelijk te kunnen houden, maar wee zijn gebeente als mijn lief zou willen dat ik hem deelde met een andere vrouw. Blijkbaar telt ons hart compartimenten. Het ene deel is groot, kan velen in zich sluiten, ons lichaam is in staat oprecht verschillende lichamen te beminnen. Maar de andere helft van ons hart wil exclusiviteit, wil voor de ander de enige zijn, de mooiste, de liefste, de beste. *De liefde beeldt zich niets in*. Jazeker wel, de liefde beeldt zich in de enige te zijn, meer nog: de liefde eist dat we de enige zijn. Die eis gaat soms zover dat we de ander dreigen te verstikken in ons verlangen naar totale aandacht en overgave.

“Ik heb ruimte nodig”, zuchtte of schreeuwde mijn geliefde in de beginperiode van onze relatie. Ook als we liefhebben blijft het leiden van een eigen leven, het houden van een rol en identiteit, los van de ander van groot belang. Jezelf mogen zijn en blijven is voorwaarde voor het in stand blijven van de liefde, maar de tijd en energie die dat kost lijkt in het brein van een verliefde geest gestolen tijd. Afgenomen van die heerlijke liefde, die niet totaal genoeg kan zijn. Liefhebben is ruimte geven. *Lankmoedigheid en goedertieren*. Loslaten en tegelijkertijd verbonden blijven; het is levenskunst voor gevorderden.

Jezelf wegcijferen

Iedere ouder weet hoe moeilijk het is om kinderen genoeg ruimte te bieden om te groeien, te leren leven met vallen en opstaan. Mijn moederliefde neigt ernaar het vallen te voorkomen, pijn en verdriet van mijn kinderen weg te houden. De liefde die ik voor ze voel maakt dat ik ze het liefste

bij me houdt, inperik, verstik. Mijn liefde is niet vrij van eigenbelang, vaak is ze zelfs mijn slechtste raadgever bij opvoedkundige vraagstukken. De liefde praalt niet, maar menig ouder, ook ikzelf, dwingt zijn kind soms te presteren, niet omwille van het kind, maar uit eigen ambitie.

In tijden van gevaar stijgt diezelfde soms tekortschietende liefde echter boven zichzelf uit, leidt mijn beschermingsdrang tot het wegejferen van mijzelf, is mijn kinderen geruststellen het enige dat telt. Het is wat de vader doet in de film *La vita è bella*: van de gruwelen van het concentratiekamp een spel maken, wat vele ouders in evenzoveel levensbedreigende situaties gedaan zullen hebben: hun kinderen beschermen met een verhaal, een fantasie. Misschien niet tegen de dood, maar wel tegen angst en paniek. De liefde van de ware moeder die haar baby niet door koning Salomo doormidden laat hakken, echoot al eeuwen door in alle onbaatzuchtige daden van volwassenen die kinderen beschermen tegen verwoesting en kwaad.

Collectieve depressie

Liefde is gecompliceerd en vernispeert meestal in ongrijpbare sublieme momenten waartussen de werkelijkheid van alledag interrumpeert. Een werkelijkheid die mij vaak zo somber stemt dat geen enkele liefde groot genoeg is om mij daarop te tillen. Zo'n periode van somberheid leidt tot een vorm van narcisme waarin compassie voor de ander, laat staan liefde, onmogelijk wordt. Wie in melancholie vervalt – ik spreek uit ervaring –, worstelt voortdurend met de angst niet de liefde te zijn, met de mogelijkheid van verlies. Zij treurt bij voorbaat om wat verloren zal kunnen gaan.

De Koreaans-Duitse filosoof Byul Chun Han wijst in zijn denken over het vermogen van de mens om lief te hebben op het gevaar van de collectieve depressie van deze tijd. Liefde overvalt ons en verwondt ons, het is niet iets waartoe wij initiatief kunnen nemen, zegt Byul. Volgens hem is de hele mensheid in de huidige tijd depressief, zijn wij moe en uitgeput door het leven in een cultuur van behagen. We moeten alles *liken*, het is als het ware verboden verdrietig en eenzaam te zijn, waardoor we het juist allemaal worden. En vervolgens ontnem

onze collectieve depressie ons het zicht op de ander, kunnen wij niet echt meer lief hebben.

Ik herken het bewolkte gevoel dat depressie veroorzaakt. Ooit verzuchtte ik: "Ik weet wat ik wil van mijn kinderen en mijn man. Maar ik voel het niet." De reële dreiging van een groot verlies verdreef de denkbeeldige grauwe sluier die mij al zo lang omringde en bedreigde. De rauwe werkelijkheid zette mij weer in beweging waar de angst voor en de anticipatie op alles wat ik mij over die werkelijkheid verbeeldde, mij verlamde. Ik ervoer wat Byul in zijn essays over de vermoede samenleving zegt. Pas als we ons verdriet en onze ellende onder ogen zien, kunnen we heel zijn en onze ogen openen voor de schoonheid die er ook is. Door de werkelijkheid te willen temmen, verliezen we het contact met die werkelijkheid. Als ik Byul goed begrijp vindt hij dat we ook

de liefde tam gemaakt hebben, het verrassende, wilde en ongetemde deel van liefde, het deel dat ons wakker schudt en scherp houdt, hebben we weggedresseerd uit angst voor controleverlies, uit onvermogen onze liefde te delen.

Verlangen naar exclusiviteit

Het hoofd in mijn handen is warm en zwaar. Mijn hart vloeit over van tederheid voor de man die in mijn schoot rust, zich overgeeft aan de strelingen van mijn vingers, de druk van huid op huid. Huid die allang niet meer glad en rimpelloos is, het weinige haar dat nog een deel van de schedel bedekt is grijs en doet aan niets meer denken aan de krullen van de jongeman waar ik lang geleden voor viel. En toch: *Plezier heeft de vorm van jouw lichaam gekregen*. Woorden van Judith Herzberg die verwoorden wat ik jaar na jaar in grotere mate ervaar. Ik vind je hoe langer, hoe langer hoe liever.

Hoe langer ik mijn lief ken, vind, kwijttraak, zoek, hervind, hoe liever hij mij is. De angst hem te verliezen werpt van tijd tot tijd een schaduw over die liefde. Uit zelfbescherming trek mijn ik zich soms terug in zichzelf, weet ik nog dat ik liefheb maar voel het niet. De kleine of grote calamiteiten waar het leven nu eenmaal vol van is, helpen mij keer op keer dit fantoomgevecht te winnen. Na dertig jaar lijkt mijn liefde in niets meer op de verliefdheid van het begin, is het zwart-witte zelfverlies gekleurd in talloze schakeringen. Het totaleitarste waartoe ik geneigd ben is genuanceerder geworden. Mijn liefde lijkt groter, veel omvattender, volwassen, onzelfzuchtiger. En toch: hoe groot mijn liefde ook is, zij wordt nooit groot genoeg om te delen. Ik wil nog altijd de enige, de liefste zijn.

Het verlangen naar exclusiviteit blijft. In Herzbergs woorden: *Ik ben van mijn lief, en als hij verlangt, verlangt hij vanzelf naar mij.* •

Joshua Zwaan schrijft romans en essays. In april 2016 verscheen haar eerste non-fictieboek Zjispoot, naar aanleiding van de ziekte van haar oudste zoon. Over verlies van gezondheid, acceptatie en het leven aanvaarden is als het ware daarbij hoort. Een recensie verscheen in Volzin van juli 2016. Meer over de auteur: www.joshazwaan.nl.